

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

FYRTIONDE ÅRGÅNGEN

1919

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1920

Kronologien i Törnrosens Bok.

Af

Olle Holmberg.

Att Almquist publicerat sina skrifter i en helt annan ordning än den, i hvilken han författat dem, har alltid varit bekant, men därtill inskränkte sig också länge kännedomen om den verkliga tidsföljden i hans produktion. Först Warburg och Lamm ha genom undersökning af Almquists korrespondens och utgifna manuskript till stor del lyft undan slöjan öfver hithörande ting. Nedanstående uppsats afser att med användande af samma rika och intressanta material söka ge en skildring af uppkomsten och utvecklingen af Törnrosens Bok för att därvid inpassa på deras platser i tidsföljden äfven de delar, som ännu icke daterats. Den kommer däremot icke att söka exakt datera hvarje skrift för sig, för så vidt dess ungefärliga plats i utvecklingskedjan redan är känd — detta gäller t. ex. det allra mesta som ingår i duodesupplagan. Några andra synpunkter på de behandlade diktverken än den rent kronologiska komma heller inte att anläggas. —

Den stora planen att sammanbinda alla eller de flesta af sina verk till någon sorts yttre eller inre enhet hyste Almquist långt innan den i Jagtslottet fick den form, som sedan råder i Törnrosens Bok, att alla skrifterna tänkas berättade på detta poetiska slott inför Herr Hugo Löwenstjerna.

Det tidigaste spåret af tanken på en ramberättelse, äfven om ramen ännu är mycket fragmentarisk, dyker upp i Almquists diktning i 1822 års upplaga af Amorina samt i det tidigaste af de två bevarade manuskripten till Cypressen. På förra stället finnes en not, undertecknad Corydon, på det senare en liknande "Anm. af

Corydon, Herde och Litteratör“. Dessa två verk äro, som Lamm har påvisat,¹ något så när samtida, och det har tydligen varit Almquists mening att låta denna pastorala figur tjänstgöra som deras gemensamme icke berättare men upptecknare eller redaktör. Han är, har Berg framhållit i sin upplaga af *Cypressen* (s. 248), att betrakta som en förstudie till Richard Furumo; hans vitæ genus visar också samma karakteristiska blandning som dennes af litterära och landtliga element. „Herde och Litteratör“, det motsvarar den hemmansägare och historieberättare, som sedan blef Törnrosberättelsernas medelpunkt.

Planen har emellertid uppenbarligen nedlagts ungefär lika fort som den spirat upp och detta väl bl. a. därför, att Almquist, sedan det stått klart för honom, att han inte skulle vinna något allmänt gehör med *Amorina*, upphört med den sorts halft realistiska kompositioner, som den och *Cypressen* utgjort, och i stället, till tydlig skada för sin utveckling, inskränkt sig till de ämnessfärer, som han hufvudsakligen några år tidigare sysslat med, den nyromantiska sagans och de swedenborgska andeskildringarnas. Redan 1822 hade han skrivit *Rosaura*, i anslutning till stilen i den några år äldre *Guldfogel i Paradis*,² och troligen icke långt därefter åtmin-

¹ *Studier i Almquists ungdomsdiktning* (Samlaren 36), s. 156.

² Med anledning af den likhet, som denna saga visar med en år 1820 i kalendern *Förgät mig ej* införd öfversättning efter Karamzin, har WARBURG i *Samlaren* 24, s. 3) betviflat, att Almquists egen uppgift i bref till Atterbom d. 7 jan. 1822 om att sagan skrivits »för 4 à 5 år sedan», vore riktig. LAMM (a. a. s. 142 f.) har anfört några skäl för den tidiga dateringen och följande kunna tilläggas:

1:o Almquists uppgift om tiden för författandet finnes icke endast i det ofvan citerade brevet till Atterbom utan äfven i ett annat till samma person d. 20 sept. 1821 (»Det jag nu på ett års tid dels i tryck, dels i mscr för vänner haft i dagen är bara gammalt Nederlagsfä») samt i ett bref till Palmblad d. 11 mars 1822 (»När jag för några år sedan skref *Guldfogel*»).

2:o Mottot (»Tusende år äro såsom en dag» etc.) återfinnes, visserligen icke alldeles ordagrant, i *Historiens Idéer* 1819.

3:o I en polemik med Palmær i *Aftonbladet* 1849 (nr 286) visade sig Almquist då icke alls känna till den år 1820 af boktryckaren Imnelius utgifna skäligen obetydliga lilla kalendern *Förgät mig ej*, där Karamzins folksaga stått att läsa. Palmær hade nämligen i *Gazetten* 1849 beskyllt Almquist för att till sin nya del af Törnrosens bok ha »ur en af boktryckaren Imnelius på 1820-talet utgifven julkalender [d. v. s. »*Förgät mig ej*»] anammat den sköna

stone kärnan i *Arctura*, hvilken i sin helhet gör intryck af att vara tillkommen på flera olika tider. Möjligen har han också vid denna tid haft en fortsättning af Murnis i tankarna.

Det var ur planer af detta slag som Törnrosens Bok närmast ledde sitt ursprung. Almquists romantiska och religiösa diktning hade alltid varit förbunden med storslagna projekt. Redan i sitt otryckta "Bihang till Harald Eystensons saga", dateradt 1816, drömmer han om "ett Poem, som genom sin storhet och allmänna intéret skulle blifva ett helt Folks egendomsläsning",¹ och då han några år senare sysslade med Murnis, hade han för afsikt att bilda "ett större helt" af berättelser, ordnade i tre afdelningar af "sagor och diktresor både på jorden och i himmelen", och ämnade att bli illustrationer till olika grader i Manhemsplanen.² Då planerna till ett större samlingsverk utvecklas hos Almquist, är det länge i förbindelse med Murnis.

Ur detta vidt syftande arbete med diktverk i Murnis' stil, förbundet med tanken från Cypressen-Amorina på ett sammanbindande af de olika skrifterna till ett helt, låter sig möjligen ett kuriöst manuskript i någon mån förklara, hvilket af doc. Ruben G:son Berg välvilligt ställts till undertecknads förfogande. Det består af två hela skrifppappersark, som upplinjerats i tillsammans 18 kolumner, de flesta försedda med hvardera ett längre eller kortare utkast till berättelse. Om dessas karaktär kunna rubrikerna, som till stor del bestå af från Almquists föregående diktning kända namn och begrepp, möjligen ge en föreställning. De äro: 1 Lumo. 2 Love. 3 Nanda. 4 Arctura. 5 Deon. 6 Aransis och Smyckena. 7 Orudun, Mem. 8 Beo. 9 Zeo. 10 Trollspöt. 11 Troll Bandet.

sagan om 'Guldfogel i Paradis', men Almquist missförstod, tydligen alldeles afsiktslöst, detta angrepp och svarade bl. a. följande: »Förhållandet råkar emellertid, kortast sagdt, vara, att ingen annan än jag är den som på 1820-talet (nemligen år 1822) skref 'Guldfogel i Paradis' och det för en kalender, som dåvarande boktryckaren E. A. Ortman utgaf. Boktryckaren *Imnelius*, om hvilken hr P. talar, utgaf aldrig någon julkalender med 'Guldfogel i Paradis'.» (Jfr J. A. ALMQUIST, *Almquistiana*, s. 143 och WARBURG, *Ill. sv. litt.-hist.* III, s. 407, där denna anekdot är något oriktigt återgifven).

¹ Jfr LAMM, a. a. s. 99.

² Bref till Atterbom i sept. 1821, citeradt efter WARBURG, a. a. III, s. 404.

12 TrollSpegeln. 13 TrollSalfvan.... 18 Orni. Härtill fogar sig ett särskildt blad, som tydligen hör till samma manuskript, och som har titeln Frig. Innehållet i dessa sinsemellan samhöriga kolumner ansluter sig i stor utsträckning till namnen och händelserna i flera af Almquists mest fantastiska berättelser och dikter före och omkring 1820, först och främst Karmola, därjämte Murnis, Guldfogel i Paradis och Arctura. Titeln Aransis har däremot intet samband med berättelsen af samma namn, hvilket tyder på, att detta utkast är tidigare.¹ Någon anspelning på Rosaura förekommer heller inte, såvida inte en ofta omtalad eolsharpa får anses härstamma därifrån. Denna underlåtenhet skulle kunna tolkas som ett bevis för, att anteckningarna t. o. m. äro tidigare än från 1822, hvilket emellertid utom af annat motsäges af hänsyftningarna på Arctura, som af stilistiska skäl torde böra anses senare än Rosaura.

Att närmare ingå på dessa mestadels mycket besynnerliga anteckningar, hvilka möjligen ha något samband med det manuskript, som i manuskriptförteckningen samt i det af Warburg (a. a. III s. 430) anförda brefvet till Atterbom 1834 kallas Auxuma, skulle löna sig föga, då de för att något så när begripas förutsätta kännedom om den otryckta dikten Karmola, och då det äfven för dem, som läst denna, torde vara svårt att finna den ledande tråden i det stora diktverk, som här tydligen planlagts.² Här intressera de emellertid ur den synpunkten, att de visa en afsikt af Almquist att till ett stort organiskt helt sammanfoga flera olika diktverk af det hyperromantiska slaget. Som exempel på, hur förbindelsen mellan de skilda skrifterna är tänkt, kan nämnas, att Grimur i Arctura identifieras med den blinde prinsen i Guldfogel i Paradis och som sådan dödar en konung Orudun, stiftare af det i Karmola omnämnda Mendernas förbund, samt att Lumo

¹ Aransis är, af manuskriptpapperet att döma, från det första Värmlandsåret, 1824.

² Ur innehållet må här antecknas en mycket bisarr fortsättning på Karmola samt en afslutning af den likaledes ofullbordade Arctura. Åtskilliga af fantasierna på detta blad har Almquist i senare verk användt, så i Svangrottan på Ipsara och den otryckta operatexten från 1835 Den blåa fanan. Anmärkningsvärd är den roll hermaphroditidéen spelar i dessa diktutkast; långt före Drottningens Juvellsmycke har alltså hermafroditismen stått för Almquist som tecken på en högre fullkomlighet.

i sistnämnda dikt under sin färd efter de därsammastädes nämnda tre smyckena får hjälp af murniden Albion. Enheten i detta sammelverk skulle alltså åstadkommas därigenom, att personerna i det ena eposet eller den ena sagan äfven fingo uppträda i de andra och i viss utsträckning identifierades med figurer ur dessa samt därigenom att alla de olika diktverken skulle sammanbindas genom en hufvudplan och en gemensam idé, Denna enhet skulle emellertid också åstadkommas på ett tredje sätt, såsom framgår af den kolumn, som bär Almquists eget namn, Love. Love anges som en "Siare", som står i direkt rapport med poesiens egen genius, Paradisfogeln, här äfven kallad Nanda. Det heter om Love att han "måste sjunga alt som Paradisfogelns röst klingar inom bords". Hans sånger äro af två skilda slag: "De *fordna* hvilka Sagor omfatta hela Jorden hela Forntiden och det Kommande" samt "sådana sagor som utgöra Karmjolas samtidiga händelser". Äfven på andra ställen omtalas Love. Om ett tempel, som den ofvan nämnde Deon bygger, heter det: "Der hör Love Aransiska undervisningen om höga ting i synnerhet om X." Under "Frig" heter det likaledes: "När Love af Nanda fått höra om Frig vill han råka henne — och blef som Siare förd till Frigs Brunn — häri såg han Svenskheten." Utom af Paradisfogeln, Nanda, får Love sin inspiration af något som tycks skola föreställa dennas eko och kallas Eols-Harpan. Denna betecknas som naturspelet, folkmelodierna, och Love representerar således Almquists program från Rosaura, om föreningen af "naturpoesi" och religiös diktning. Almquist har af allt att döma tänkt införa denne siare med sitt eget namn såsom en medelpunkt i sitt påtänkta stora "urano-romantiska" epos, antingen så, att händelserna skulle skildras för honom af Paradisfogeln eller någon annan poetisk andevarelse, eller så, att han själf skulle tänkas som berättare. Love är alltså en förändligad och mera högtidlig utgestaltning af Corydon-idéen och tydligen själf en af de planer, varur Richard Furumo runnit upp.¹

¹ I manuskriptförteckningen förekommer titeln *Love*, och LYSANDER, som tycks ha sett denna skrift, anger den i sin monografi (s. 263) som ett själfbiografiskt försök i stil med Ett öde och liknande. Möjligen står den i sam-

Det hette om Love, att han såg "Forntiden — Framtiden i en dröm — en Sky — alt ett" och på ett nyss citeradt ställe, att hans sagor skulle "omfatta hela Jorden, hela Forntiden och det Kommande". Håri ligger steget till nästa station på den bana, som omsider ledde till Törnrosens Bok, det stort tänkta verket *Jordens Blomma*, hvars plan Lamm har funnit och aftryckt (a. a. s. 197). Till denna plan samt till det likaledes af Lamm meddelade bref till Anders Berg af d. 14 juni 1824, hvilket förklarar den, hänvisas här. Denna påtänkta kolossaldikt, såvidt man således känner den af Almquists bref och anteckningar, skulle ge ingenting mindre än en universalhistoria i diktens form och skulle i detta syfte sammanbinda största delen af Almquists då färdiga författarskap. Lamm har påvisat, att det varit under arbetet med Murnis som Almquist fått planen till detta verk och redan i det ofvan anförda brefvet till Atterbom från sept. 1821 ser man en ofullständig antydning därom. Det gällde för Almquist icke blott att fortsätta Murnis med skildringar från högre regioner i änglavärlden utan också att ge den "Fot i historien" som det heter bland hans papper, förbereda den genom dikter ur jordelivvet. Man vet af andra anteckningar, att Murnis-Aransis skulle avslutas med en "slutvue öfver Jordens nationer och Himmelens kretsar" liksom att den skulle inledas med en skildring af "Jordens hela uppkomst och Gestaltning i folk". Verket i sin helhet skulle så komma att ge en bild af "Hela jordhistorien i mythopoetisk varelse".

Detta är just syftet med "Jordens Blomma", sådant det framgår af planen och af brefvet till Berg. Den skulle börja med en skapelsedikt, *Skönhetens Tår*, en kosmogonisk prosafantasi af samma art som den svenska nyromantiska diktningen är så rik på, skildrande världens skapelse af en bloddroppe och en tår från den

band med dessa Almquists planer i början af 1820-talet att skapa en poetisk idealfigur med sitt eget namn. Att denne Love samtidigt skulle gälla som centrum i en stor dikt om »hela Jorden hela Forntiden och det Kommande» blir kanske förklarligare, om man erinrar sig, hvad som icke kan ha undgått att frappa Almquists ständigt verksamma språkliga fantasi, att Love, på ett annat sätt uttalat, betydde kärlek; och kärleken var enligt Almquist tillvarons kärna och universi medelpunkt.

himmelska nymfen Astarte. I ett par följande berättelser, som nu, såsom Lamm påpekar, torde vara sammansmälta, Semiramis och Derceto, skildras dels tingens och varelsernas närmare uppkomst ur skönhetståren, stenarnas, växternas, djurens och människornas skapelse, dels uppkomsten af det första riket på jorden, Assyrien. Ormus och Ariman afsåg att skildra jordens moraliska organisation, statsmaktens och politikens ursprung. Under Sorgens träd, stycket n:r 5 i planen, an knyter till de etiska problemen i Semiramis och Ormus och Ariman, men upptar också till förnyad granskning hela skapelsemyten från Skönhetens Tår, som Almquist nu tycks ha funnit ohållbar och ironiskt kritiserar. Härmed är redan det absolut kronologiska fullföljandet af den stora planen afbrutet och de följande verken nämnas på samma anteckning utan nummerordning.¹ Också de skulle emellertid ha sin plats i kedjan. Paradisfogeln, Rosaura, Manhem, Amorina och Cypressen skulle tydligen tänkas handla om människans lif på jorden och skildra hennes förhållande till poesi, religion, patriotism, kärlek eller snarare uppkomsten af dessa makter i hennes själ, Murnis och dess fortsättningar skulle slutligen skildra människans existens efter jordelifvet, i himmelen, och den påbörjade Aransis, som möjligen var afsedd att bilda slutet af hela Jordens Blomma, skulle ändas med en "slutvue öfver Jordens nationer och Himmelens kretsar". Som prof på sammanbindningen mellan de olika delarna kan nämnas, att i 19:e boken af Åransis skulle enligt en anteckning uppträda den från Amorina bekante Johannes såsom anförare för "från jorden kommande onda, förvridna varelser" och kämpa med Murnisänaglarna under Albions ledning. På ett annat ställe på dessa lappar läses anteckningen: "Johannes och Amorina i förhållande till Albion".

Att i detta universalverk äfven den nyss omtalade Love skulle

¹ LAMM synes anse (a. a. s. 198) att titeln Jordens Blomma endast skulle hänföra sig till de fem första styckena i planen. Den kan dock lika gärna gälla hela verket. I brevet till Berg anspelar Almquist på detta namn med orden: »Är jag harmonisk blir hela arbetet så: är jag en sticka och ett strå, så blir hela arbetet hö, som snart vissnar och förgås i Verldsglömskan här nere, och skall ej då göra ondt: i andra lifvet skall jag då taga detta gräs med mig, och skall få en blomma deraf.»

ha en central ställning, är troligt. Hans namn nämnes visserligen inte i någon af de af Almquist under rubriken Jordens Blomma uppräknade skrifterna, men däremot i den fortsättning af Murnis, som heter Aransis, och som tydligen också på ett eller annat sätt skulle ingå i diktverket. I en af Lamm delvis citerad Ingress till Aransis, som troligen härrör från 1824, heter det i en dialog mellan Love och "Manaren" i hans hjärta.

Du som en gång fördes till Murnis taflo — Ande, sätt dig här under trädet och skrif! — —

Jag satt i mina tysta tankar såsom under ett träd. Det lät i min själ så, att jag kallade det trädet Amjusba.

Hvarföre låter det i mitt hjerta så att jag kallar detta vackra löfrika träd Amjus trädet.

Manaren sade: Så är det att de namn du hör skall du uppteckna. Du är på jorden nu, men om du är stark i en rätt enfald, skall Hoppet gripa ditt väsende, och du skall komma i bättre gårdar, dit du bör. — —

Men ett språk vill jag hafva härför! — en takt, ett mått och ett språk för det jag ser och hör. Men jag har intet annat än det språk, min moder födde mig till.

Manaren sade: förakta ej det språk, det du föddes till, det är vackert ringa och nog.

L[ove] svarade: språket är bättre än jag, men sämre än Manare du och ditt ämne.

Manaren log och svarade så: hvad bättre må vara du icke vet. Det bättre och sämre du ej begriper. Stå der du är och tag det du har.

Love svarade: förlåter du mig? och räddar du mig? då vill jag skrifva, lyssna och teckna.

Likheten i stil och sceneri mellan detta stycke och de speciellt för Jordens Blomma troligen 1824 skrifna *Skönhetens Tårar* och framför allt *Under Hoppets Träd*¹ är uppenbar och det förefaller

¹ Speciellt för Jordens Blomma är tydligen också hvad som nu utgör tredje boken af *Semiramis* författadt, hvilket an knyter till *Skönhetens Tårar*. Detsamma kan däremot inte med visshet påstås hvarken om de föregående, i annan stil skrifna böckerna af *Semiramis* eller om *Ormus och Ariman*. Den senare är så direkt inspirerad af A:s tjänst i ecklesiastikexpeditionen, att den torde böra antas vara författad, medan han ännu innehade denna, således senast 1823, och hufvudparten af *Semiramis* hör i alla afseenden så fullständigt samman

därför troligt att det "jag" som talar i de senare är samma Love som i den förra, ehuru han i de tryckta skrifterna med några lätta inpass till Herr Hugo förvandlats till Richard Furumo. Love skulle således äfven i Jordens Blomma ha varit afsedd att fylla rollen af berättare eller upptecknare.

År 1824 i Värmland hade Almquist således planen att skapa en stor poetisk världshistoria i berättelser, hvilka, såsom Lamm ytterst skarpsinnigt påvisat (a. a. s. 198) samtidigt skulle ge en bild af hans egen utveckling. Detta stora verk skulle i sig förena alla Almquists då färdiga skrifter, naturligtvis för så vidt han ännu ville stå för dem. Som dess poetiska centralfigur, eventuellt berättare, skulle figurera ett idealiseradt självporträtt af Almquist med hans eget namn, Love. Dess titel skulle vara Jordens Blomma.

Lamm har i sina Almquiststudier (s. 198) påpekat, att det är med tanke på denna stora plan som Almquist i Jagtslottet (1832 s. 109) omtalar, huru han genom "sällskap med en Man, blef genom hans tankar hänförd till lust att vilja bilda en hel Verldshistoria". Denne man var "gudahataren", lexikografen Jakob Björkegren, som Almquist känt i Stockholm, och upplysningen i fråga förlägger alltså planens egentliga tillkomst till tiden för Almquists Stockholmsvistelse. Såsom förut nämnts spåras den också i manuskript från denna tid, så i det stora diktutkastet Lumo, Love, Nanda etc., så ock i de troligen redan 1823 författade Semiramis och Ormus och Ariman. Planens kulmen och närmare utformning måste emellertid förläggas till 1824, och från detta år är sannolikt också det "Företal", som Almquist skref till verket, och som senare, 1832 i fragment, 1839 fullständigt och sannolikt retuscheradt, trycktes, det förra af dessa år under titeln *Gudahataren*. I den korta Törnrosingress, som i trycket föregår själfva denna betraktelse, betecknar Almquist den "Verldskrönika" han tänkt skriva såsom lika "lika förryckt, som långträdig; lika full af förvånande lärdom, som sällsamma hän-

med Ormus och Ariman, att de båda berättelserna måste vara författade i omedelbar följd. Man observerar också att första boken af Semiramis har en annan skapelseföreställning än Skönhetens tårar, hvilket tyder på att den är tidigare. Nyniannes styfmoder talar nämligen om (s. 4) att »verlden är icke längesedan uppstånden ur det stora vattnet».

delser och jemförelser; diger på resonnemanger och anspråksfull, så mycket jag förmådde“ — då denna inledning tillagts har han således förvärfvat en nyktrare syn på saken. I själfva uppsatsen heter det däremot patetiskt: “Jag har beskådat ödet i dess stolta, men hemlighetsfulla palats, och sett skildringar, tillhörande hela Jordens roman“ — en tydlig hänsyftning på Jordens Blomma. Uppsatsen har således från början med all sannolikhet inte haft någonting med Törnrosens Bok att göra, hänsyftningarna på denna äro senare tillägg. På Värmlandstidens afskildhet vid författandet af betraktelsen tyder också formuleringen af orden: “Jag hade i Stockholm en vän B*.“ Man observerar också att bland “de höga ämnen, som ligga vårt intresse närmast“ och som skulle dryftas i Gudahataren, d. v. s. djurens själ, “Statsinrättningarne“, “Presterskapets mening“ och “Menniskans frihet“¹ saknas äktenskapet, en underlåtenhet, som några år efter Almquists giftermål vore otänkbar. —

Det är uppenbart att hvad Almquist tog under arbete, sedan han kommit så långt som hittills skildrats, var att utvidga och fullständiga sin plan, utfylla serien af sina skrifter med nya verk, så skrifna, att de kunde gå in i den stora planen och själfva bidra till universalhistoriens förverkligande. Han hade i den “mythopoetiska“ världskronikan just kommit fram till grundläggandet af det första riket på jorden, Assyrien; hvad var naturligare än att han, stark patriot som han var, därefter vände sig till Sverige och sökte skildra de skandinaviska rikenas uppkomst och organisation. Det var detta, som skulle ske i *Sciavigamal*, och det finns skäl att tro, att Almquist öfvergick till denna, sedan han i Under Sorgens träd märkt, att det absolut kronologiska fullföljandet af hans stora plan stötte på svårigheter, liksom att en del af hans till ledmotiv utsedda idéer, om Astartes tår t. ex., inte voro hållbara.

Dateringen af *Sviavigamal* har varit föremål för diskussion. Medan Warburg (a. a. III s. 418) ansett dessa sagor tillhöra tiden före 1820 och stå i samband med Almquists verksamhet i Manhems-

¹ Alla citaten äro ur 1832 års ofullbordade tryck. WARBURGS åsikt att Gudahataren måste vara från en tid senare än Björkegrens död 1825 är riktig endast hvad beträffar texten i imperialoktavupplagan. I det första trycket är däremot inte dennes namn utsatt.

förbundet, har Böök (Samlaren 38, s. 224 ff.) hänfört dem till 1840-talet. Lamm (a. a. s. 143) har utan att direkt ingå på frågan om dateringen påpekat sagornas stilistiska likhet med Arctura och Ormus och Ariman, således verk från förra häften af 1820-talet.

Warburgs åsikt är gifvetvis så tillvida riktig, som sagornas dunkla psykologiska upprinnelse står i samband med Manhemsförbundet. De intressen för och den grundliga kunskap i nordisk mytologi, hvarom Sviavigamal bär vittne, förvärfvade Almquist i detta förbund, och några anteckningsblad från hans ungdom äro späckade med notiser ur asaläran, Böök har lika otvifvelaktigt rätt i att Sviavigamal i sin nuvarande form härrör från 1840-talet. Den har då (eller i slutet af 1830-talet) troligen mycket grundligt retuscherats till tryckningen och fått infogade flera nya partier, till stor del af Böök påvisade. Det egentliga författandet torde emellertid af flera skäl böra förläggas till 1820-talet.

Själftva uppslaget till sitt ämne har Almquist uppenbarligen fått från Lings Asarne 1816, formen och uppställningen har han däremot helt säkert hämtat från Peringskiölds upplaga af Wilkinsagan, med hvilken Almquist gjorde bekantskap 1822, och som han under de närmaste åren ofta och med förtjusning nämner (så t. ex. i Arctura och Jagtslottet). Att han redan ganska tidigt haft för afsikt att i sagoform behandla Nordens tillkomst visar det förut behandlade utkast, som bär titeln Frig. Hjaltekvinnan Frig, en hermaphrodit, "lag sig krökt att sofva", heter det där. "När nu Jordan kom i det skick att ande och kropp besågo hvarann — (skildes) blef den sofvande Frig en död kropp (Scandia)". En figur som kallas Adonais "gick upp för att söka rätt henne och fann henne belagd med en evig slummer. — Han uppsökte hennes ande och de kommo i en evig förening — så att de sluppo Dualismen, derigenom att den i stället uppkom i en kedja af individualiseringar, som äro alla Svenskar boende i Scandien med Mannamod."

Denna minst sagdt svårbegripliga skildring af det skandinaviska landets uppkomst återgår direkt, fast i en annan tonart, i Håtuna Saga (s. 300), där Gylfes "sångsmed" Ojan Tuve ger en liknande beskrifning af samma process. Det är där den hundrafemtio mil

långa jättemön Göa, som lägger sig ned i vattnet att sofva. "Hon har krökt sig litet tillsammans, såsom man gör. Men jord och gräs, omkring och ofvanom, hafva sällat sig om henne. Det är landet som vi bo på."

Bland Almquists handskrifter finnas en del papper sammanförda under rubriken Samlingar till Sviavigamal.¹ Däribland är ett utkast med titeln Ett af företalen till Sviavigamal. Det är en hastig och klottrig och ofta ändrad nedskrift som möjligen själf är från 1830-talet, men vars författande det oaktadt måste anses vara tidigare. Då den har sin betydelse inte bara för dateringen af Sviavigamal utan också för kännedomen om öfriga här behandlade diktplaner af Almquist, anföres den här i sin helhet:

O Gud! hvad det är för en skillnad emellan en forntida siare, som sjungit eller skrivit om de forntida händelserna, och en, som nu skriver historierna om dem. Han var närmare det han omtalade, stod i ringen af det lif, dit de gamla sakerna hörde, och han själf ses af oss, som nu efteråt höra honom, liksom en profet, den vi tro på, eller om vi ej i allt tro honom, så ause vi dock, att han själf trodde på sagorna och derigenom strålar helgedom och glädje omkring hans verk för våra ögon.

Likväl är det sant, att äfven en sådan forntida skald, som nu förekommer oss så gammal, var ny de år han lefde, och det mesta af det han sjöng eller omtalade låg långt, långt bakom honom i den hemliga tiden.

Jag lefver nu, men jag skriver sjunger ock om mycket okänt, som ligger långt bakom mig i den dunkla tiden. Jag satt för mig själf och tänkte på fädernas dagar och då feck jag se, djupt i mitt sinne, hurudana de varit, ty jag tillhör dem. Jag satt vid sjöstrand och såg tafkor ur forntiden, fast blicken hvilade leende på vågorna; jag satt i skönaste lund och såg alla gamla händelser, såsom de händt, fast mitt öra tycktes lyssna på fågelns sång. Så har jag gjort från min barndom; och så är jag en siare. Jag har skrivit upp det.

Det är lätt att se likheterna mellan denna inledning och en del af Almquists skrifter 1824 och däromkring, framför allt Under Hoppets Träd samt den nyss citerade inledningen till Aransis. Den "siare", som talar i detta företal till Sviavigamal, är tydligen

¹ Äfven för möjligheten att disponera dessa papper har jag att tacka doc. Ruben G:son Berg.

samme Love, som förut behandlats och som också på den ofvan nämnda stora diktplanen kallats en siare. Uttrycket att "mitt öra tycktes lyssna på fågelns sång" bör i så fall syfta på Paradisfogeln, Nanda, som för Love skulle omtala de händelser, han hade att förtälja. Af dessa likheter är det också klart, att företalet ifråga måste vara äldre än Törnrosens Bok, ty att Almquist, sedan planen till denna runnit upp hos honom, skulle i en inledning till ett af sina verk ha frångått den vanliga Törnrosstilen och de därtill hörande motiven för att ånyo uppta en redan öfvergifven form från det första Värmlandsåret och tidigare, är inte mycket sannolikt. Denna inledning till Sviavigamal är också tydligen skrifven i det praktiska syftet att inordna dessa sagor i Jordens Blomma. Almquist hade nämligen i dem inte tagit upp några skapelseidéer om Astartes tår eller några änglanamn från Murnis eller något annat med de föregående alstren samhörigt. För att visa att dessa sagor också hörde till "verket" skref han en inledning, lagd i Loves mun, liksom till det ungefär samtidigt gjorda utkastet till Aransis. Därmed var ett mycket viktigt steg mot Törnrosens Bok taget, ramberättelsen var nämligen skapad.

Sedan öfvergången till Törnrosens Bok verkligen skett, kunde detta företal gifvetvis inte komma till användning och blef utbytt mot en inledning i den vanliga stilen. Denna är också bevarad och intresserar i detta sammanhang därför att den visar spår af att vara något äldre än 1832, d. v. s. det år då Jagtslottet fick sin slutgiltiga form.

Denna inledning innehåller i sak ungefär detsamma som den, som i imperialoktavupplagans 2:a band föregår Sviavigamal, men medan det där är Herr Hugo, som fått öfvertaga rollen att utbreda sig öfver värdet af dessa sagor, jämföra dem med Ferdusis Schahnameh etc., så är det i den ursprungliga inledningen Richard Furumo själf, som gör detta. Under den långa mellantiden har således Almquists ursprungligen så högtflygande anspråk med sitt verk förminskats så mycket att han inte längre vill låta sitt egentliga alterego stå för det myckna berömmet. Talet om Ferdusis Schahnameh återkommer emellertid redan i Jagtslottet. Herr Hugo upp-

manar där Richard att skapa ett motstycke till det stora persiska eposet (Jagtslottet 1832, s. 22, 105), men Richard Furumo afböjer detta under förklaring: "Ferdusi och jag äro alldeles icke storheter, som kunna mätas med hvarandra", liksom han också 1849 blygsamt undanber sig jämförelsen med Ferdusi (imp.-okt.-uppl. II s. 291). Emellan dessa båda årtal kan således knappast den Törnrosinledning ligga, där Almquist-Furumo på fullt allvar gör anspråk på äran att kunna berätta en Svensk Schahnameh. Tvärtom är det troligt, att han med Richard Furumos ord i Jagtslottet velat där inskjuta en polemik just mot sin egen tidigare inledning till Sviavigamal. Då denna passus i Jagtslottet skrivits, har han tydligen redan insett planens omöjlighet.

Det afgörande skälet för att placera hufvudmassan af Sviavigamal bland 1820-talets alstring, är emellertid det stilistiska. Det är detta, som förbjuder sagornas placering såväl bland de lyrisk-romantiska skrifterna under Manhemsplanens, Murnis' eller de tidigaste Mythopoiesissagornas tid som bland 1830-talets ansatser till en klar och direkt realism och bland 1840-talets hastigt och schablonmässigt tillyxade romaner, under arbetet på hvilka Almquist näppeligen skulle haft tid eller andlig kraft till en så pass egenartad, utarbetad och påkostande komposition som denna. Stilen i dessa sagor, som enligt den romantiska ironiens välkända recept blandade burleska och högtidliga element om hvarandra till en mycket bisarr effekt, i hvilken allvar och skämt skulle vara absolut ett och därmed konstens absoluta frihet häfdas, liknar inte mycket i Almquists produktion men dock en del, och hela denna del är från 1820-talet. Det är, som Lamm påpekat, Arctura och Ormus och Ariman, därtill hufvudparten af Semiramis samt delar af Cypressen och Hermitaget. Det finns i dessa skrifter godt om realistiska element, men ännu ingen realistisk stil. Verklighetsbilderna ha öfvervägande en karrikatyrisk och ironisk afsikt, tjäna som kontrast mot de poetiska och romantiska ställena, hvilka under ett föregående skede ensamma rått i stilen och under ett följande inskränkas till ett minimum. Först då dessa poetiska prydnader fallit bort eller bestämdt underordnats det hela, får realismen sitt egenvärde; det är detta som i viss mån sker i Jagtslottet. I Svia-

vigamal och besläktade ting kämpa de skilda elementen ännu om herraväldet.

Om den exakta tidpunkten för dessa sagors datering kan man sannolikt hämta upplysning ur ett bref från Almqvist till medbrodern i Mannasamfundet Henrik Öfverberg af d. 9 nov. 1824, där det heter till slut: "Jag har nu ingenting vidare att berätta dig, om icke det, att jag skrifvit 4 à 5 sagor. Det hör till framtiden."¹

Skälen att hänföra detta uttalande till Sviavigamal äro utom de förut nämnda först och främst det, att hvarken i Almqvists bevarade produktion eller i manuskriptförteckningen finnas några andra verk, på hvilka uttalandet kan syfta. Vidare själfva formuleringen af uppgiften: "4 à 5 sagor". Det är nämligen just talet för Sviavigamal, som utgör 4 sagor med en inledning, hvilken kan räknas för en särskild saga, men inte behöfver anses som en sådan.

Sviavigamal har alltså i stort sedt, af alla skäl att döma, författats år 1824. Den har emellertid, som förut nämnts, inte fått sin slutgiltiga form då. Det finns i sagorna element, som troligen äro tillkomna på 1830-talet, andra som torde tillhöra 1840-talet. I inledningssagan, som skildrar "Odens ankomst till den svenska Norden", berättas t. ex., att då Oden med sitt skepp anlände till Dalarö, möter han "en lutande gestalt, med famlande steg och till hälften utsträckta händer och fingrar", som drar fram en stor bok under kappan. Boken visar sig vara Asarne och mannen, hvad Oden kallar "själfva Asialing". Denna beskrifning af den gamle mannen med den stora boken måste för att vara sann vara gjord efter 1833, då Ling utgifvit Asarne samlade och fullständiga, men för att vara rolig måste den vara gjord före 1839, d. v. s. medan Ling ännu lefde.

Äfven en annan del af inledningen visar sig vara från en senare tidpunkt än sagornas egentliga författande. Det är det stycke, där Odens magnetiska sömn beskrives, varigenom han kunde skåda både i forntiden och i framtiden och i senare fallet se allt som komme att skrivas om honom, så att han kunde rätta sin lefnad därefter. Scenen finnes i utkast bland Almqvists Samlingar till

¹ Det är professor Martin Lamm som fäst min uppmärksamhet på detta brefuttalande.

Sviavigamal troligen från slutet af 1830-talet, möjligen från 40-talet. Den är där antecknad under rubriken "Ett kapitel i Sigtuna-Sagan. Samtal mellan Oden och Thor, hvaruti den förre omtalar beskaffenheten af sin trollkonst" och återgår sedermera också i denna saga.¹ Att närmare utreda hvad som kan vara ursprungligt eller senare tillagdt i dessa sagor, torde för öfrigt ställa sig omöjligt, och försöket därtill faller inte inom ramen för denna uppsats.

Den bearbetning af eller de tillägg till sagorna, som Almquist tycks ha gjort på 1830-talet, berodde säkerligen därpå, att han tänkt publicera dem i första bandet af imperialoktavupplagan 1839. I en anmälan af Törnrosens Bok VIII—XI beklagade Lénström i Eos 1839, n:r 6, att Svía Vigamal då ännu inte syntts i tryck. Så skedde emellertid inte förr än 1849, i imperialoktavupplagans 2:a band, och troligen har Almquist närmast dessförinnan, såsom hans vana var före tryckningen af ett verk, underkastat den en bearbetning. Ännu långt senare hade Almquist intresserat sig för dessa en gång så stort planlagda sagor, och i ett manuskript från Amerikatiden gnatar Herr Hugo på den slarfvern Richard som aldrig fått sin Sviavigamal färdig.

För Almquists litterära utveckling, framför allt för uppkomsten af Törnrosens Bok, har emellertid detta af Herr Hugo beklagade förhållande haft sin stora betydelse. Verkställandet af den stora planen Jordens Blomma stötte på svårighet efter svårighet. I Under Sorgens Träd började själfva grunden att vackla, skapelsemyten i Skönhetens Tårar, Sviavigamal, som säkerligen skulle bilda en af verkets hörnstenar, visade sig omöjlig att bringa till slut. Därtill kom, att han i Sviavigamal, såsom särskildt Böök påpekat, börjat närma sig realismen så starkt, att det måste ha inverkat menligt på intresset för den ytterst fantastiska planen.² Dessa skäl och

¹ Om scener sådana som dessa gälla MORTENSENS ord (*C. J. L. Almquist*, s. 44) att »Sviavigamal är närmast en lustig parodi på Lings Asarne». Så också t. ex. den scen i sagorna, där Thor drar upp en näsduk och snyter sig, hvilket påminner om hur Lings Asar breda duk på bordet. Ursprungligen och på det hela taget har emellertid Almquist hyst en vida storslagnare afsikt med Sviavigamal än en rent parodisk.

² Hvilket steg framåt Sviavigamal betecknar i Almquists utveckling blir tydligt, om man t. ex. jämför de två liknande skildringar som ofvan citerats ur »Frig» och Håtuna Saga om Skandinaviens uppkomst.

möjligen flera gjorde att han väl inte öfvergaf sitt projekt men ombildade det.

Det var detta, som skedde i och med *Jagtslottet*, och det var med all sannolikhet till denna berättelse, Almquist öfvergick strax sedan han upphört med arbetet på *Sviavigamal*, med andra ord i början af år 1825. Därmed var Törnrosens Bok skapad, om icke till namnet (det dyker upp först i *Hinden*) så till gagnet.

Hvad som är nytt i denna är först och främst ramen. Det är inte längre en "Love" som sitter och fantiserar i det blå under Paradisfågeln's inspiration utan Richard Furumo som inför Herr Hugo Löwenstjernas muntra och talrika familj på Jagtslottet berättar sina dikter och sagor. Arbetet har i Jagtslottet fått en betydelsefull och utförligt tecknad ram, med lif och novellistisk struktur och konstitutiv för verket på ett helt annat sätt än den som sporadiskt förekom i *Jordens Blomma*.¹ Vidare har det poetiska namnet slopats för att senare utbytas mot ett exaktare blommamn och för det tredje ha de gigantiska proportioner, som afsetts för det tidigare verket, i någon mån modifierats.

Utöfver dessa olikheter var emellertid förändringen i Almquists planer inte stor, då han öfvergick till *Jagtslottet*.

Denna berättelse är nämligen synbarligen inte ursprungligen skriven som inledning till ett verk af samma art som duodesupplagan af Törnrosens Bok. Herr Hugo kallar Richard Furumo till Jagtslottet inte för att berätta Hermitaget, Vargens dotter, Drottningens Juvelsmycke etc. utan för att i enlighet med de rykten han hört om honom skildra "hela världen ifrån början till slut" (*Jagtslottet* 1832, s. 22), skapa "ett enda stort, ordentligt och förståndigt helt" (s. 105), bestående af "historier och afhandlingar om hela världen ifrån dess begynnelse till dess slut" (s. 106) — således

¹ Att Almquist så hastigt, som det här antagits, kunde öfvergå till den i hans produktion till arten helt nya Jagtslotsberättelsen berodde gifvetvis därpå att han i viss mån haft utländskt mönster för detta företag. Att detta närmast, som det brukar framhållas, varit Tiecks *Phantasmus* synes framgå af en detaljlikhet med denna, som glömt sig kvar i *Jagtslottet*. Herr Hugos beteckning af »Måltidsförrättningen» (uppl. 1832, s. 17) som en fantasi återgår nämligen tydligen till en längre utredning i inledningen till *Phantasmus* (*Schriften* IV, s. 61 ff.), där den liknas vid ett skådespel, »eine romantische Composition».

med andra ord: att berätta Jordens Blomma. Herr Hugos anspråk motsvara Almquists egna planer 1824, Richard Furumos svar antyder däremot en viss själfbesinning af ett tydligen något senare datum. Han erkänner emellertid, som Lamm i detta sammanhang påpekat (a. a. s. 198), att han en gång haft tanken att "bilda en hel världshistoria" och däröfver satt upp de föreställningar, som upprunnit hos honom, och hvad han nu tänker berätta, skiljer sig fortfarande från Herr Hugos framlagda plan endast därigenom, att, medan den senare velat ha en serie berättelser, som i kronologisk följd skulle skildra "hela världen ifrån dess begynnelse till dess slut", så afböjer Richard Furumo — inte det världshistoriska syftmålet, men — krafvet på kronologi. "Lefvande helhet och ordning är ej alltid detsamma som kronologisk ordning" betonar han (s. 108) och hoppas, att, sedan alla historierna berättats i den ordning de nu kunna komma, så skola de liksom af sig själfva binda samman sig till någonting liknande det stora världseposet. "Derföre", säger han (s. 109), "skulle en person kunna berätta för Herr Hugo hela världens historier ifrån begynnelsen till slut, på ett sätt, att alla framställningarna tillsammans utgjorde en enda lefvande gestalt, ett organiskt Helt, utan att de historierne ändock komme efter hvarann uti kronologisk ordning." Efter Jagtslottet skulle närmast komma ett "Företal till hela världen", d. v. s. Gudahataren, därefter skapelsemålningen Skönhetens tårar, därefter, enligt hvad som framgår af en af Lysander i hans upplaga (Slutanmärkningar till första delen, s. 478) aftryckt annons på omslagssidorna till de första häftena af duodesupplagan, verk sådana som Semiramis, Under Hoppets Träd och Ferrando Bruno.¹

Det var icke i duodesupplagan af Törnrosens Bok som dessa i

¹ *Ferrando Bruno* är möjligen författad 1826. Den saknas i titeluppräknningen till Jordens Blomma 1824 men nämns enligt Lamm (a. a. s. 135) i ett bref från o. 1828. För den här föreslagna dateringen tala Ferrandos ord om sin mor (s. 25): »Ren tjugu vintersolar hennes grafhus I parken guldbestrött». Ferrando Bruno har, som WARBURG och LAMM visat, drag af Almquist själf, och dennes mor dog 1806. Kärleksmotivet i dramat saknar möjligen inte heller samband med det till 1826 daterade brefvet *Ifrån Leonard*.

Jagtslottet framlagda och ännu vid dess tryckning 1832 hysta planer nådde sin verklighet, däremot i viss mån i imperialoktavupplagan. Där inrymdes så småningom alla de verk, som ursprungligen skrifvits för Jordens Blomma och bebådats i eller i sammanhang med Jagtslottet och utfylldes af andra, som kunde sägas till syftet likna dem. Det verk Richard Furumo skisserade för Herr Hugo, hvilket utan någon absolut planmässighet skulle bilda "en enda lefvande gestalt" och omfatta "hela världens historier ifrån begynnelsen till slut", är just imperialoktavupplagan af Törnrosens Bok, och det är till den, Jagtslottet bildar den naturliga inledningen vida mer än till duodesupplagan. Imperialoktavupplagan började inte utkomma förr än 1839, samma år som Almquists gamla planer i mera vetenskaplig form stodo upp i den då redan sedan länge förberedda Menniskoslägtets Saga; den var dock, såsom senare i detalj skall visas, till öfvervägande del författad redan då duodesupplagan började utkomma.

Den karaktär på Imperialoktavupplagan, som ofvan angifvits, påpekades redan vid dess utkomst i ett par tidningsrecensioner, som bära tydliga spår af att ha haft Almquist själf till spiritus rector. Den ena lästes 1840 i n:r 19 af Nyaste Dagl. Alleh., en tidning i hvilken Almquist då medarbetade. Det heter där:

Hvad ämnena beträffar, så tyckes från början en stor plan föresväfvat Förf., den vi beklaga att han partielt öfvergifvit, att nemligen i en följd af dikter i bunden och obunden stil framhålla för läsaren de viktigaste epoker af mensklighetens utvecklingshistoria, hvar och en i den tonart som synes för densamma den egentligaste, i lefvande sanning ehuru öfvergjutna af en rik fantasi skimmer. Så finner man här i *Skönhetens Tårar* en slags kosmogoni, som närmare utvecklas i *Semiramis*, der för öfrigt mensklighetens första barndomsålder skildras. Hit sluter sig äfven *Ormus och Ariman* ehuru hållen mera ironiskt-satiriskt. *Isidorus af Tadmor* och *Marjam* behandla åter kristendomens första tider och de serskilda åsichter som då började yppa sig. *Melia* och *Svangrottan på Ipsara* tillhöra de första århundradena efter Christus; *Schems-el-Nihar* skildrar kristendomens införande i Abyssinien och *Arthurs Jagt* dess utbredande i Irland. Mellan dessa spridda partier af ett enda stort epos förekomma likväl åtskilliga stycken som med en dylik plan icke stå i något slags sammanhang.

Att Almquist själf haft sitt finger med i denna recension synes framgå framför allt af den redogörelse han ger för Arthurs jagt. Ty äfven om man kan anse Schems-el-Nihar skilda kristendomens införande i Abyssinien, torde dock knappast någon läsare af sig själf kunna komma på den tanken, att Arthurs Jagt varit afsedd att skilda kristendomens utbredning på Irland.

Den andra af de nämnda recensionerna stod vid 2:a bandets utgifvande 1849, n:r 285, att läsa i Aftonbladet. Den har till författare G. Scheutz och konstaterar bl. a. följande:

Gränsorna för denna mönstersamling ligga så aflägsset från hvarandra som fantasien när — mellan den kosmogoniska spekulatonens dunklaste föremål i det förflutna och föreställningarne om andeverlden i det tillkommande, samt med hela den kända historien och ethnografien till mellangrund. Man skulle utan svårighet kunna uppställa en stor del af dessa skildringar i kronologisk ordningsföljd och deraf bilda ett slags illustrationer till Meniskoslägtets Saga i stort, oaktat originalerna visst icke kunnat uppsökas i någon sådan ordning.

Hänsyftningen på Murnis, hvilken först följande år intogs i imperialoktavupplagan, synes visa Almquists egen medverkan äfven i denna recension, så också vissa uttalanden om Sviavigamal.¹

Almquist torde således själf från början i Jagtslottet och ännu under senare år med imperialoktavupplagan af Törnrosens Bok ha afsett ett visst förverkligande af de stora diktplaner han hyst 1824 i Värmland. Detta gäller främst 1:a bandet, hvartill kunna läggas i 2:a Sviavigamal och Mythopoiesis samt i det 3:e Murnis. Ja, äfven Europeiska missnöjets grunder hör i viss mån till den plan, som recensenten i Nyaste Dagl. Alleh. med rätta trodde sig ha funnit, "att nemligen i en följd af dikter i bunden och obunden stil framhålla för läsaren de viktigaste epoker af mensklighetens utvecklingshistoria".

Det torde häraf vara klart, att Jagtslottet betecknar en brytning med Almquists föregående författarskap i långt mindre grad än det kan te sig. Den är emellertid på samma gång i form och

¹ Jfr härom Bök, a. a. s. 227 f.

berättarteknik så ny och originell i Almquists diktning att en exakt datering i detta fall vore af stort intresse, för så vidt den kunde nås.

Redan det påvisade nära sammanhanget mellan Jagtslottet och Almquists diktplaner år 1824 göra den nyss föreslagna dateringen, början af år 1825, trolig. En närmare undersökning skall ytterligare stödja den.

Det tidigaste datum, som kan ifrågakomma för Jagtslottet, är slutet af år 1824, ty förut, då Almquist ännu som sitt alter ego använde Love, var gifvetvis inte Richard Furumo till. Det sista tänkbara är förra hälften af år 1829, ty den 29 juli d. å. läste Malla Silfverstolpe den.¹

Gränsen framåt i tiden kan emellertid redan från början flyttas något tillbaka. Strax efter utgifvandet af de tre första banden af Törnrosens Bok förklarade nämligen Almquist i ett brev till Atterbom, att "emellan Jagtslottet och Hermitaget är ett stort antal stycken i manuskript som få ligga",² och då man nu af Malla Silfverstolpes Memoarer (IV s. 154) vet, att *Hermitaget* var färdigt om inte förr så i oktober 1829, är det tydligt, att Jagtslottet måste vara åtskilligt tidigare än från juli samma år.

En mera bestämd terminus ad quem lämnas af en på Nord. Mus. bevarad renskrift af en "feeri-opera", författad troligen 1812, vid namn Alzir. Den har en inledning af samma slag som de för Törnrosens Bok vanliga och måste således ha föregåtts af Jagtslottet, utan hvilket ingen Törnrosinledning kan tänkas. På goda grunder kan detta manuskript dateras till senast 1828, möjligen 1826 eller 1827.

Det papper, på hvilket denna skrift föreligger, är ett tjockt blått med stämpeln Gransholm. Detta papper förekommer bland Almquists öfriga kända handskrifter endast i följande fall: Fyra bref af d. 22, 26 och 30 maj samt 1 sept. 1827; en renskrift af Aransis; ett större manuskript, betitlat "Concept. Strödda uppsatser 1826", innehållande en del af Några Drag, däribland den 1827 för-

¹ *Memoarer* IV, s. 150.

² WARBURG, a. a. III, s. 429.

fattade afhandlingen Herrnhutare och Swedenborgare samt den säkerligen från samma eller föregående år härrörande långa skriften „Utdrag af Protocollet hållet uti ett theologiskt Sällskap där frågan för denna gång var, att fatta ett beslut rörande beskaffenheten af Syndafallet“;¹ afhandlingen Om Kärlekens Lag som Almquist enligt bref i slutet af år 1827 då hade under arbete; en renskrift af Den rika bondfickan (en tidig version af *Vargens dotter*), som enligt bref var författad i slutet af år 1827 samt, sammanskrifven med den, en berättelse vid namn De två; slutligen en renskrift af Månens Sång (*Månsången*), författad troligen 1827. Skälen för den sistnämnda dateringen som äfven i sig själf torde vara af vikt äro följande. I ett bref till Wendela Hebbe 1843 (citeradt af Warburg i a. a. III s. 426), uppger Almquist, att Månsången skrefs på ett ställe i Östergötland nära Roxen, där han var en tid. Nu finnas emellertid knappt fyra år att välja på för dikten, ty d. 2 jan. 1830 hörde Malla Silfverstolpe den sjungas (a. a. IV s. 159) och tidigare än 1826 kan den förutom af de inre skälen, redan därför inte vara, att dess senare hälft, den som titeln syftar på, men hvilken är borttagen ur manuskriptet utgör en fullständig parafraas af Stagnelius' Månan och själen, som först detta år trycktes i Hammarskölds upplaga. Under de år, som således kunna ifrågakomma, vistades Almquist på våren 1827 i Östergötland och stannade en längre tid på ett par ställen vid namn Solla och Påtorp någon mil sydväst om Roxen. Från Solla äro också två af de bref, som ha samma papper som detta manuskript. Äfven det har en Törnros-inledning, hvilken emellertid synes vara något senare än själfva dikten och än den nyssnämnda Alzir. Större delen

¹ Då det icke förut observerats, må här påpekas, att denna intressanta afhandling öfver teodiceproblemet till stor del föreligger tryckt i en kuriös liten bok, som under titeln »Tankar om Syndafallet» år 1827 utgafs af Mårten Sturtzenbecker. Den utgör ett protokoll öfver en diskussion bland åtta »manliga Sannings-vänner», d. v. s. det af Lamm spårade Manna-Samfundet. Deltagarna föreställas under fingerade namn, Sturtzenbecker själf kallas Allgodt, Almquist Eldblom och den senares inlägg utgör just hvad som i hans egen handskrift kallas »Utdrag af protokollet». En liknande skrift, »Tankar om Guds ord», utkom 1832; där är dock icke Almquist representerad.

Skälet för dateringen af Herrnhutare och Swedenborgare till 1827 är att den tar sin utgångspunkt i en detta år firad herrnhutisk sekularfest i Stockholm.

af manuskripten på denna papperssort äro således från 1826 eller 1827 och detsamma torde gälla Alzir med sin Törnros-inledning. Att den i hvarje fall inte är senare än från förra hälften af 1828 visar också stafningen. I juli eller augusti d. å. företog nämligen A. en förändring i sin stafning (från *alt* till *allt*) och Alzir har det tidigare stafsättet. Då i detta manuskript till Alzir ramen till Törnrosens Bok är fullt färdig måste alltså Jagtslottet ha varit färdigt på våren 1828 och sannolikt tidigare. En ännu tidigare berättelse med Törnrosinledning är af innehållet att döma *Gianera*¹; någon säker datering af denna låter sig dock icke göra.

Jagtslottet är emellertid af dessa fakta instängdt mellan åren 1824 och 1828. Endast tre hela år kunna komma i fråga: 1825—1827. Det tidigaste af dessa har först och främst det stödet, att Almquist själf angifvit det såsom det år, då Jagtslottet författats. Detta i en del intressanta själfbiografiska meddelanden, som Almquist i slutet af 1840-talet gjort till en beundrare, den unge litteratören C. W. Bergman, och hvilka efter dennes uppteckning refererats i Th. Tufvesson's Ur sekretärer och kistelädikor (Malmö 1918) s. 119—131. Almquist har enligt dessa anteckningar sagt till Bergman på tal om Värmlandstiden: "Här uppspirade idéen till Törnrosens Bok."²

Det afgörande skälet för denna datering torde dock vara ett redan af Warburg (a. a. III s. 424) citeradt bref från Graf d. 27 april 1825 från Almquist till J. A. Hazelius. Almquist har klagat öfver sin isolering och fortsätter: "Men det är kanske bäst som det är: jag gör i stället sällskap åt mig af en hop Individuer, som det roar mig att framställa: Dikter hvilka jag låter utföra sina karakterer så godt de kunna, och med hvilka jag såväl samtalar som har till ämne för Betraktelse och Umgänge."

Den egendomliga formuleringen visar, att det inte varit vanliga romanfigurer det gällde (hvilka skulle det också i så fall syfta på?),³

¹ Gianera upplästes för Malla Silfverstolpe d. 10 sept. 1829.

² Citeradt efter Bergmans egna anteckningar, som af fil. kand. Th. Tufvesson benäget ställts till mitt förfogande.

³ Almquist har förut i samma bref meddelat: »Jag gör Uppsatser och Gud råder före, hvad deraf blir.» Uppsats betyder säkerligen icke här hvad

ty det heter, att Almquist dels samtalar med sin "hop Individuer", dels håller betraktelser öfver dem. Detta dubbla uttryck kan af alla Almquists skrifter endast afse Jagtslottet, där Almquist såsom Richard Furumo samtalar med sina figurer, såsom författare har dem "till ämne för Betraktelse och Umgänge".

Att dessa ord syfta på Jagtslottet, därpå tyder äfven ett annat bref från Värmlandstiden. Den 7 nov. 1825 skrifver Almquist till H. J. Öfverberg och ber honom om "Uträttandet af en liten Commission": "Den består uti att lemna ineliggande Bref till Palmblad. Jag redigerar efter hand åtskilliga Arbeten, till tryckning, och jag vill öfverenskomma med någon Boktryckare, som trycker väl, snyggt o. s. v. Jag har härom skrifvit några Ord till Palmblad, men jag vill hafva tryckprof och Priser. Detta kan du få af honom."

Almquist har således vid detta tillfälle beslutat bryta sin redan treåriga tystnad som författare, sannolikt under intryck af något nytt, betydelsefullt faktum i sin produktion. Af hans bevarade manuskript kan man vidare sluta sig till, att Almquist, sedan han fått planen till Törnrosens Bok klar, sysslat med att inpassa en stor del af sina redan färdiga skrifter i denna ram, renskrifva dem och författa särskilda Törnrosinledningar till dem, med andra ord, bilda en i sig sammanhängande formation af samma art som imperialoktavupplagan af Törnrosens Bok.¹ Detta kan med stor sannolikhet tänkas afses med den redigering, som brefvet talar om.

De inre grunder som tala för att Jagtslottet verkligen författats i Värmland kommer förf. häraf att på annat ställe söka redovisa närmast mena med ordet utan litterära utkast af hvad slag som helst. Ordet har stundom haft betydelsen af ung. koncept, så enligt excerptsamlingen för SAOB i Fryxell, Ber. 12:131. Almquist själf betecknar på ett ställe sina diktverk med orden: »hvad jag kommit att uppsätta». Ordet kan därför här möjligen syfta på Jagtslottet.

¹ I det förut nämnda manuskriptet till Alzir har första sidan nummer 11, hufvudrubriken är Andra Boken och den korta Törnrosinledningen lyder på följande sätt: »Nu, min vän Richard — sade Fröken Eleonora sedan hon slutat det föregående — komma vi till större arbeten.» Tio sidor berättelser af tant Eleonora hade således föregått denna och då A. väl troligen börjat sin redigering af Törnrosens Bok inte med hvad denna dam utan med hvad Richard Furumo framställt så kan man förmoda att det ligger lång tid mellan själfva Jakttslottet och denna lilla del af Törnrosens Bok, hvilken som förut nämnts är nedskrifven senast under förra hälften af 1828.

göra för; de skola icke här upprepas, då redan yttre fakta synas ge tillräckliga skäl på dateringen. Endast en del af innehållet skall beröras: naturbeskrifningen. Att denna i Jagtslottet är alltigenom värmländsk är tydligt, hur nära den ansluter sig till de trakter där Almquist själf bott visar följande jämförelse mellan ett bref från Värmland och ett parti i Jagtslottet. Strax efter ankomsten till Skillingsfors lämnade Almquist i ett bref till A. Berg af d. 12 juni 1824 följande skildring af platsen:

Branter och omätliga skogar. Men emellan dem i en djup dal ett långt Vattendrag med många vikar och holmar, och stränderna rikt klädda med löfskog. När man från någon höjd betraktar alltsammans fattas man snabbt af denna naturs fruktansvärda alfvar: men i detsamma märker man de mildaste lundar vid klara vikar och i hjertat uppgår en håg att kalla det hela sjelva Leendets Dal.

I början af Jagtslottet skildrar Almquist i det närmaste samma sceneri. Det är där Henrik som vandrar uppför en backe i skogen (s. 6 f.).

Snart derefter upphann han slutet af sjelfva skogen, vägen sänkte sig med en lång sluttning, och en öppen trakt låg framför honom. Det var ej en dal, likväl var nejden låg, och en insjö med många holmar upptog det mesta af detta sköna landskap. På andra sidan om Insjön höjde sig en skogbevuxen bergstrakt, som svarade emot den, från hvilken Henrik kom. . . . Träd betäckte ej holmarna, men ett frodigt ljusgrönt gräs af det glada utseende, det har efter regn. Endast vid stränderna här och der stodo två, tre eller fyra alar . . .

Det är tydligen samma landskapsbild som ligger till grund för bägge skildringarna, ehuru den i senare fallet något modifierats för att passa till byggnadsplats för Jagtslottet.

De här anförda skälen för Jagtslottets datering till Värmland äro, i korthet sammanfattade, följande:

1:o. I det närmaste endast tre år finnas att välja på, 1825, 1826 och 1827.

2:o. Jagtslottet anknyter direkt till Almquists diktplaner 1824.

3:o. Richard Furumo är i stort sedt en bild af Almquist i Värmland och naturen i boken är värmländsk.

4:o. Brevet till J. A. Hazelius d. 27 maj 1825 ("Jag gör sällskap åt mig af en hop Individuer").

5:o. Almquists egen uppgift till C. W. Bergman på 1840-talet.

6:o. Almquist redigerade i slutet af år 1825 en del arbeten till tryckning, hvilket kan tänkas ha bestått i att han inordnade förut färdiga skrifter i den i Jagtslottet uppgjorda ramen. —

Trots dessa skäl torde ingen kännare af Almquist vara villig medge, att han redan så tidigt som 1825 skulle varit i stånd till en berättelse af Jagtslottets karaktär, så fri både från det jolmiga och gudsnådliga som från det starkt ironiska och maniererade, som länge följde honom. Det är t. ex. obestriddigt att Jagtslottet verkligen gör ett senare intryck än det mesta i *Hermitaget*, hvilket torde vara en af orsakerna till den stundom gjorda allt för tidiga dateringen af den senare.¹ Denna motsägelse mellan de fakta som tala för en tidig datering af Jagtslottet och det relativt sena intryck den gör, kan endast lösas på ett sätt, genom antagandet af, att den före publiceringen blifvit starkt omarbetad. Så visar sig också, af skäl som här i korthet skola resumeras, ha varit fallet.

Ett af dessa skäl är redan nämnt: en bevarad Törnrosinledning till Sviavigamal måste på goda grunder antas vara tidigare än det nu kända Jagtslottet och alltså i sin tur förutsätta en ännu tidigare form af detta.

Den retuschering af Jagtslottet, som i detta fall företagits, skulle, som ofvan anförts, kunna tyda på en företagen förändring i teckningen af Richard Furumos karaktär till en viss själfironisk modesti, som inte med säkerhet tillhört berättelsens första version. Det är heller inte i sig själft troligt, att Almquists alter ego redan 1825 intagit den öfverlägsna position gentemot Gud, världen, konsten och sig själf, som Richard Furumo visar 1832. Särskildt gäller detta hans förhållande till religionen. I den handskrifna inledningen till *Månsången* från tidigast 1828 heter det, att "det var någonting

¹ Hufvudmassan i *Hermitaget*, som bygger på Almquists äktenskapliga erfarenheter, kan tydligen inte vara tillkommen förr än några år efter giftermålet (troligen 1829), däremot kan möjligen början eller enstaka partier vara tidigare. Äfven dessa frågor kommer emellertid förf. att på annat ställe behandla.

sällsynt att höra Richard Furumo på allvar¹ tala om Gud“ och detta gäller ännu om det tryckta Jagtslottet. I den nyss omtalade Gianera möter man emellertid en varmt religiös berättelse i Murnisstil, omgifven af en lika religiös ram och berättad af Richard Furumo själf, ehuru den sedermera i imperialoktavupplagan (II, s. 250), betecknande nog, fått öfvertas af Frans Löwenstjerna. Det är inte troligt, att denna Törnrosberättelse skulle ligga mellan 1828 och 1832 och således bryta konstansen i Richard Furumos karaktär under dessa år, snarare är den, som också hela stilen och karaktären gör troligt, tidigare och visar då på en mera religiös form i den ursprungliga beskrifningen af Richard Furumo.

Äfven andra karaktärer än dennes torde ha förändrats mellan det år Jagtslottet först författades och tryckåret. På ett bland Almquists papper förvaradt, af annan hand afskrifvet utkast till en Törnrosinledning, sedermera något omarbetad använd till Månsången, talas det om Henrik såsom “denna gång språksammare än man hittills varit van att höra“. I Jagtslottet 1832 är däremot Henrik den språksammaste af de yngre familjemedlemmarna, en värdig son af Herr Hugo; den tyste är där Julianus, och dessa två figurer ha sannolikt bytt namn. På samma manuskript talas det om den tid, Henrik “varit hemifrån“, det stämmer med hvad som i inledningen till Hermitaget (1833, s. 5) säges om Julianus, att han återkommit från en resa.

En annan omarbetning gäller tant Eleonora. Det heter om henne i Jagtslottet (s. 14) följande: “Tante *Eleonora* hade sina teckningar utur den verkliga verlden; hon var ett fruntimmer, som ej älskade att sväfva i afgrunden, hon hade anekdoter, till hälften sanna, till hälften under framställandet utsmyckade, deruti alla olycklige på slutet blefvo belåtna.“ Det är inte svårt att se, hvarpå denna beskrifning syftar: på Fredrika Bremer och hennes “Teckningar utur hvardagslifvet“. Dessa hade visserligen börjat utkomma redan 1828, men inte nått berömmelse förr än 1831 med “Familjen H“, som just är en “anekdot“ af den beskrifna arten. Så sent måste alltså detta inpass i Jagtslottet vara gjordt; att tant

¹ Dessa två ord öfverstrukna.

Eleonora förut icke enbart varit afsedd att ge några "teckningar utur den verkliga världen" visas af det manuskript, där hon omtalar "feeri-operan" Alzir och af Hinden (s. 26), där hon säges ha berättat den exotiska novellen Parjumouf. Att hon däremot i Hinden (s. 28) framställes såsom jämnårig med den åldrige Herr Hugo, i det hon påminner denné om den tid "vi tillsammans läste öfver i vår Pepliers", medan hon däremot i Jagtslottet endast är 37 år (s. 72) och således har en ålder, som mera liknar Fredrika Bremers, kan gifvetvis bero på ett rent förbiseende.¹

Till de fyra skäl som här anförts för åsikten att Jagtslottet omarbetats efter författandet fogar sig ett femte. I sina memoarer (IV, s. 176) uppger Malla Silfverstolpe, under år 1830, att "Uti Jagtslottet omtalar och berömmar baron Hugo Löwenstjerna papper från Gransholms bruk." Det är en episod som 1832 borttagits.

Allt detta visar, att, ehuru Jagtslottet säkerligen i sin första version är författad redan 1825, kan den icke anses representativ för Almquists utvecklingsståndpunkt detta år. Liksom den till en stor del af sitt innehåll måste förklaras omedelbart ur de värm-ländska erfarenheterna, har den enstaka drag liksom allmänna form-element, som måste tänkas vida senare.

¹ I detta sammanhang må framställas några hypoteser angående förebilderna för ett par andra personer i Jagtslottet. Herr Hugo har såsom ofta framhållits likheter med både Gjørwell och Almquist själf. Några drag har han dessutom möjligen fått af den gamle originelle öfverstelöjtnanten Mårten Sturtzenbecker, i hvars hus i Stockholm Almquist umgäts. Denne var, liksom Herr Hugo bland de unga på Jagtslottet, öfverhufvudet i den intellektuella krets som Almquist närmast tillhört i Stockholm och han ifrade liksom Herr Hugo i Hinden för upptecknandet och samlandet af allt hvad som ordades i den lilla församlingen. Han hade liksom Herr Hugo lifligt intresse för matematik, kallades liksom denne för »gubben» och tycks enligt en anekdot i Biogr. Lex. ha hållit lika styft på 6-slaget för sina sammankomster som Herr Hugo. Kommer därtill att Herr Hugo i ett manuskript från Amerikatiden talar om den tid i sin ungdom, då han »tjenstgjorde i arméen», så äro de väsentligare likheterna bokförda.

Teckningen af Henrik Löwenstjerna påminner osökt om den ytterst sympatiska bild man af Almquists brefsamling får af en annan af hans vänner, den unge Janne Hazelius. Han är liksom Henrik trohjärtad och gladlynt, förefaller anspråkslös, berömmar sig som denne af en viss lätthet att improvisera och antog tydligen gärna liksom Henrik hvad Almquist i ett bref kallar »ett lätt sinne i umgänge med ädla qvinnor». Henriks ursprungliga namn var, som nämnts, Julianus, hvilket har något större likhet med Hazelius' Johannes.

Sedan Almquist fått Jagtslottet och därmed planen till Törnrosens bok färdig synes han, som förut nämnts, till stor del ha sysslat med att omskrifva redan färdiga skrifter och inpassa dem i den uppgjorda ramen. Hur stor vikt han fäste vid sin plan visas bl. a. av ett intimt koncept med början: "Du vill vara lycklig (säll)", från troligen något af åren 1828—1829, där han uppmanar sig själf: "Jag måste hafva alla mina tankar hufvudsakligen riktade och använda på det St V^s [Stora Verkets] utförande".

Hans nya författarskap under de närmast följande åren torde till stor del utom de förut nämnda skrifterna, Gianera, Ferrando Bruno, Ifrån Leonard, Månsången och Vargens dotter ha rört sig om teoretiska uppsatser och smärre musikaliska och poetiska ting. En stor del af de afhandlingar, som på 1830-talet trycktes i Skandia och Svea, tillkommo 1826 och 1827, samtidigt det stora manuskriptet "Kärlekens Lag eller Guds system". Af Almquists författarskap i denna form är det endast de två predikningarna *Om Helsans Evangelium* och *Om Menniskans stöd* som falla inom gränserna för denna uppsats. Den förra är enligt Simonssons här förut tryckta uppsats s. 65 daterad i en afskrift till d. 2 jan. 1827,¹ den senare, för kännedomen om Almquists själslif centrala traktaten måste afinre skäl anses afsevärdt senare men behöfver dock icke vara så sen som 1830, då den i november lästes af Malla Silfverstolpe. I tankegången öfverensstämmer den mycket noga med bref från Almquist af 1828.

Detsamma gäller en af de få skrifter i duodesupplagan, för hvars datering alla hållpunkter saknas, ehuru den skulle vara af utomordentligt stort intresse, nämligen den vackra och märkliga lilla betraktelsen "*Skaldens natt*". Den skildrar enligt Almquists ord till Lénström 1839 hans "inre, äldre historia" och af dess öfverensstämmelse med Almquists sinnesstämning under 1820-talets senare år (jfr t. ex. ett af Lamm, a. a. s. 159, citeradt bref af d. 4 sept. 1828; likaledes traktater sådana som *Om Menniskans stöd* och *Kastanjeträdet!*) synes framgå, att den då också författats; en deljlikhet med ett bref från d. 7 juli 1828 tyder på detsamma.

¹ Ett manuskript hos prof. E. Almquist är enligt dennes monografi (s. 243) dateradt till samma dag 1826. Orsaken härtill är tydligen en äfven i Almquists korrespondens med stor regelbundenhet förekommande felskrifning, bestående däri att han på nyåren oftast skref det gamla årtalet vid dateringen af sina bref.

Från 1828 härrör troligen likaledes en bagatell ur duodesupplagan, den i band XI tryckta "*Friherrinnan*. Bref ifrån Friherrinnan O*." Trycket är dateradt "Sofieholm den 4 Aug. 182.. ." och den felande siffran är sannolik en 8. Den 4 sept. d. å. skriver nämligen Almquist till J. A. Hazelius, sedan han omtalat att han vid författandet af Murnis känt sig i ett ovanligt "himmelskt fromt och rent tillstånd", följande:

Jag säger detta *nu* i dessa dagar, då du fått af mig det Bref, hvarom du talar, (och troligen sedan ett Bref till af samma ande). Dessa och Murnis betraktas som motstycken mot hvarann — och såsom motstycke af ännu ett *tredje* slag kan du väl anse sådana framställningar, som t. ex. Gudahataren, Protokollet, Ormus och Ariman o. d. — När så, efter utseendet, olika ämnen få rum eller kunna lefva i *en* Sjal (såsom här t. ex. i *min*) hvad säger du derom?

Det framgår af formuleringen, att det är fråga om litterära bref, till stil eller innehåll af annan art än såväl Murnis som Ormus och Ariman o. d. Bland Almquists skönlitterära skrifter finnas också två, som ha formen af bref, nämligen brefvet *Ifrån Leonard*, dateradt den 3 sept. 1826 samt Bref ifrån Friherrinnan O*, och sannolikt är det det sistnämnda som parentetiskt åsyftas i det citerade brefvet. Den lilla skriftens innehåll stöder detta antagande; likaledes det faktum att redan i Jagtslottet (1832, s. 103) presenteras "tvenne enkefruar", friherrinnor af Herr Hugos släkt, som sägas bruka närvara vid samkvämen på slottet.

En mycket viktig del af Almquists diktning under dessa år äro ett flertal *Songes* och därmed jämförliga ting.

De kända dateringsgrunderna för *Songes*¹ äro hufvudsakligen två: det af Warburg (a. a. III, s. 426 f.) citerade brefvet till Vendela Hebbe, hvartill hänvisas, samt Malla Silfverstolpes Memoarer. Åtskilliga af dem hörde Malla Silfverstolpe sjungas 1831 (a. a. IV, s. 182), däribland *Herdarne i Chamouni*, *Antonii sång*, *Balduins riddare* ("Balduins sång") och *Ragnhild*. Den af Malla Silfverstolpe nämnda Negerns sång torde vara identisk med den som i trycket bär titeln *Gionzeba och Leila*; Korsets fana är möjligen densamma som senare kallats *Ynglingarnes sång*. *Solavivs sång* är enligt brefvet till Hebbe

¹ Det följande gäller naturligtvis endast poemen, icke musiktexterna.

skrifven under Almquists Karlbergsår, 1826—1828. *Den lyssnande Maria* uppges på samma ställe vara författad vid Påtorp i Östergötland, där Almquist vistades i maj 1827. *Betraktelse* är af ett manuskript att döma från senare hälften af 1820-talet. En songe är i trycket daterad, *Den drunknade simmerskan*, som uppges vara författad den 1 juni 1833 (den dag Almquists förra tjänsteflicka dränkte sig i Edsviken tillsammans med Gustaf Haze-lius!). Tvenne songes ingå i större arbeten af Almquist, *Cerauni Öckensång*, som tillhör Isidorus af Tadmor, och *Fiskarsång vid Kalmar*, som sjunges i Kapellet, och andra tillhöra genom sina motiv några af dessa större verk. Det är, af de förut icke nämnda, *Rosalduna*, *Stellamira* och *Lucinda*, hvilka tillhöra Murniscykeln och därför liksom de nyss behandlade Solavivs sång och Ragnhild säkerligen tillhöra några år af 1820-talets senare hälft, då Murnisdiktningen åter synes ha blifvit aktuell för Almquist. Äfven *Ojanima* hör till samma krets ehuru namnet icke återfinnes i Murnis. *Rafael och Orni* ha motiv från Ferrando Bruno, *Sång till menniskooffret* och *Sigurlam och Kungurlam* från Sviavigamal, där såväl några smärre musikaliska partier som dikter i songes-stil ingå. *Hjärtats Blomma* har slutligen säkerligen samband med en skrift som nämns i manuskriptförteckningen till Atterbom d. 2 mars 1834 under titeln Sagan om Hjärtats blomma.

Det är 20 songes af de femtio, som på detta sätt i viss mån låtit sig datera, och de flesta häraf tillhöra, som synes, åren omkring och oftast före 1830. Det är därför ett naturligt antagande, att äfven åtskilliga af de 30 återstående tillhöra denna tid. I brevet till Hebbe uppper också Almquist detta som en allmän regel. Det heter nämligen där att största antalet af hans melodier författats i Stockholm "under de peniblaste förhållanden, under det jag utarbetade planen och realiserandet af Nya Elementarskolan, skref Räknekonsten, Rättstafningsläran och Geometrien, hade ständiga sammanträden med Hartmannsdorff och däremellan svalkade mig med musik. Hit höra alla de sju sångerna, Melia, de fyra Chorerna, Songes och åtskilligt otryckt." Rättstafningsläran är från 1829, Räknekonsten från 1832 och Geometrien från 1833, Almquists "stän-

diga sammanträden med Hartmannsdorff“ tillhörde väl också hans första rektorsår. En af de här nämnda “*sju sångerna*“ hörde Malla Silfverstolpe sjungas i dec. 1828, en annan i juli 1829 (a. a. IV, s. 139, 145), vid det senare tillfället äfven *Melia*. Ett ytterligare tecken på hur Almquist under dessa år sysslat med poetiska och musikaliska kompositioner äro de af Malla Silfverstolpe i dec. 1828 nämnda Björnen (tydiligen den samme som *Björninman*) och *Uppvaknandet*. Den förra torde af sin allmänna likhet med Vargens dotter möjligen kunna dateras ännu ett år tidigare.

Det är trots detta otvifvelaktigt att flera af Almquist Songes äro från 1830-talets midt eller dess slut, således ungefär samma tid som Fiskarsång vid Kalmar. Hit torde af inre skäl böra räknas mera realistiska situationsmålningar sådana som *Hvarför kom du på ängen*,¹ *Min Galér* (näppeligen utan grund- eller följsammanhang med Geijers Nyårsdagen 1838), *Arrasmihä Smultronplockerska*, *Verldens slut*. Några skulle möjligen kunna sättas i samband med Almquists arbete på Menniskoslägtets saga, så t. ex. *Jem*.

Alla dessa frågor ha hvar för sig föga intresse men ge som slutresultat det viktiga faktum, att Almquists egentliga lyriska diktning infaller under ett vida tidigare skede af hans lif än hvad tryckåret till Songes ger vid handen. Så sena som från 1840-talet torde knappast några Songes vara. I brefvet till Hebbe kallas “Hvarför kom du på ängen“ för “n:o 84 bland Songes“. Siffran skall tydiligen vara 24, styckets ordningstal i upplagan, och visar således att den 1849 tryckta samlingen redan 1843 var till stor del (möjligen fullständigt) ordnad.

Af de i imperialoktavupplagans första band ingående styckena återstå att datera, förutom ett litet poem i Murnisstil, “*Säg mig, o Fader*“, de två eposen *Arthurs Jagt* och *Schems-el-Nihar* samt dramerna *Isidorus af Tadmor*, *Marjam* och *Svangrottan på Ipsara*. Af dessa äro enligt af Warburg och i Biograf. Lex. anförda brefuttalanden *Arthurs Jagt* och *Isidorus af Tadmor* att förläggas till o. 1835. *Marjam* är tydiligen något senare än *Isidorus* och lästes af Malla Silfverstolpe i sept. 1838 (a. a. IV, s. 203). För *Svangrottan*

¹ Denna har i ett manuskript titeln *Småland*, dit Almquist veterligen inte kom förr än 1837.

på *Ipsara* saknas närmare yttre dateringsgrunder, den upptages emellertid icke på manuskriptförteckningen 1824, nämnes däremot, enligt Warburg, i bref af 1830. Då dramat behandlar de äkten-skapliga problemen och detta i ungefär samma anda som i *Hermi-taget*, så tillhör den gifvetvis de senare af dessa sex år; man kan med ganska stor visshet gissa på 1829.

Om *Schems-el-Nihar* saknas kända uppgifter i Almquists korrespondens. Att den var nyligen författad då den 1839 trycktes i imperialoktavupplagans 2:a band synes, som Warburg påpekar, framgå af Atterboms uttalande i ett bref af d. 12 jan. 1840: "Den nyss-nämnda abyssinska eposdikten var mig till och med till namnet obekant; i de flesta igenkände jag eljest gamla dyrbara bekanta." I sina själfbiografiska meddelanden till C. W. Bergman (Tufvesson, a. a. s. 120) uppger emellertid Almquist att *Schems-el-Nihar* påbörjades på Fröåsa Gästgifvaregård, där han vistades några dagar, kvarhållen af fult väder. Af en samling bevarade "Resanteckningar" af Almquist som älskvärdt ställts till mitt förfogande af doc. Ruben G:son Berg framgår det, att han under sin år 1837 företagna stora färd genom Sverige äfven passerade Fröåsa (3 mil norrut från Vimmerby), och med stöd af Atterboms nyss citerade ord kan det antas, att det var vid detta tillfälle Almquist påbörjade sitt romantiska afrikanska epos — således ungefär samtidigt med det realistiska genombrottet i *Det går an!*

2:a och 3:e banden af imperialoktavupplagan erbjuda förutom de redan nämnda inga olösta kronologiska problem af större vikt. Af de här icke behandlade styckena i 2:a bandet hade *Minnesfest den första april* och tredje boken i *Lifvets hjälp* tryckts redan 1839 och *Den sansade kritiken* tryckts och makulerats 1842. Återstoden af *Lifvets hjälp* skrefs, som bref visa, 1840. Af tredje bandets innehåll hade *Europeiska missnøjets grunder* delvis samt *Hvarför reser du?* och *Det går an* tryckts och makulerats redan 1838, *Murnis* är, som Lamm visat (a. a. s. 119 f.), från 1819, *Silkesharen på Hagalund* och *Purpurgrefven* från 1840-talet, såsom Böök ådagalagt (a. a. s. 205 ff.), äfven om den förra i en tidigare form eller i utkast med största sannolikhet funnits redan på 1830-talet.

Inte heller duodesupplagan af Törnrosens Bok erbjuder, som förut nämnts, några kronologiska problem af den art, att deras lösning kan förändra bilden af Almquists litterära utveckling; med få modifikationer har den publicerats i samma ordning som den skrifvits och hvarje verk strax sedan det skrifvits. Undantag från den senare af dessa regler bildas af de tre första banden af duodesupplagan, som alla voro färdiga 1830¹, ehuru de först 1833 utkommo. Undantag från den förra regeln bildar en del af alla de band Almquist släppte ut 1838. Två af skrifterna häri härröra som förut visats från 1820-talet; äfven bland de öfriga är icke den kronologiska ordningen fullt iakttagen. *Godolphin* i 10:e bandet är t. ex. författad tidigare än bl. a. *Araminta May* i 8:e och *Kapellet* i 9:e. —

De resultat, som låta sig dragas ur en undersökning af kronologien i Törnrosens Bok, röra framför allt förhållandet mellan de två formationerna af denna: den ursprungliga upplagan, hvilken utkom i 13 duodesband åren 1833—1840, ett 14:e band 1851, och de tre stora och innehållsrika delar, som under namn af Imperial Octav Upplaga utsändes åren 1839, 1849 och 1850 och som det tydligen varit Almquists mening att fortsätta med ett obestämbart antal volymer, om inte ödet oförtänt afbrutit hans litterära bana i fosterlandet. Man har nämligen aldrig klart nog betonat, att denna senare upplaga, som i så många afseenden skiljer sig från duodesupplagan, också gör det såtillvida, som den inte liksom denna var afsedd att innehålla idel nyskrifna ting, utan hade planlagts som en upplagsplats hufvudsakligen för äldre manuskript, som icke ansetts lämpa sig för duodesupplagan, men som Almquist dock af ett eller annat skäl ville ha medräknade, då slutkontot öfver hans författarskap skulle uppgöras. Detta gäller framför allt första och andra banden af imperialoktavupplagan; det tredje har mera karaktären af att i Törnrosbokens ram vilja inpassa sådana skrifter som förut tryckts fristående. En undersökning ger således vid handen, att Almquist redan före 1833 genomgått de betydelsefulla litterära skeden, hvars resultat till stor

¹ Äfven *Hinden*, som lästes af Malla Silfverstolpe den 1 nov. 1830, och hvilken, af skäl som här förbigås, kan antas ha till hufvudsaklig del blifvit till just det året.

del tryckts först 1839 och 1849. Imperialoktavupplagan representerar som helhet, såsom förut visats, en tidigare form af planerna till Törnrosens Bok än hvad duodesupplagan gör; den är också i sina flesta enskildheter författad tidigare än denna.

Detta för kännedomen om Almquists litterära utveckling grundläggande kronologiska faktum har hvad imperialupplagans 1:a band beträffar redan under Almquists vistelse i Sverige uttalats af en af hans beundrare, den förut nämnde C. W. Bergman. I dennes roman Clara Winqvist (Stockholm 1849) förekommer en person vid namn Baumgarten, som för en åhörare utlägger Sveriges litteratur, hvilken han anser ha nått sin kulmen med Almquist. "Baumgarten fann", heter det därvid (a. a. II s. 121), "att författarens skaldeverksamhet kunde indelas i tre perioder; först faller Imperialupplagan af Törnrosens Bok och sedan den egentliga Törnrosens Bok och slutligen Almquists stora romaner efter 1840." Uppgiften härstammar från Almquist själf. Den 7 mars 1848 skref Bergman till sin intime vän, den sedermera kände publicisten Fredrik Borg, som då bodde i Stockholm och umgicks en smula med Almquist, och bad honom, tydligen för sin romans räkning, att skaffa en del uppgifter om Almquist, bl. a. "hvar och *under hvilken tid* han skref Imperialoktav Upplagan".¹ Borgs svar är inte bevaradt, men det har, uppenbarligen direkt efter Almquists egen mun, meddelat C. W. Bergman de kronologiska uppgifter, som gå igen i Clara Winqvist. Samma tidsföljd mellan sina båda upplagor af Törnrosens Bok har f. ö. Almquist själf antydt genom att vid uppräknningen af sina skrifter i Den sansade kritiken placera imperialoktavupplagans verk före duodesupplagans.

Till sist meddelas här ett försök till tabellarisk förteckning öfver alla i Törnrosens Bok ingående poetiska skrifter, ordnade något så när i kronologisk följd. På de ställen i det föregående där närmare uppgifter om dateringen af någon af dessa skrifter förekomma har dess titel kursiverats. Det behöfver icke påpekas, att endast ett mindretal af dessa dateringar äro gjorda af undertecknad;

¹ Brefvet, som tillhör fru Kristina Borg, har af fil. kand. Th. Tufvesson ställts till undertecknads förfogande.

hvilka, har i det föregående angifvits. För 1830-talet meddelas icke någon detaljerad kronologi af de förut angifna skälen att den dels är rätt väl känd, dels i sina enstaka drag icke torde förändra helhetsbilden af Almqvists utveckling. Åtskilliga af dessa data äro gifvetvis endast hypotetiska; för sådana fall där felbestämningarna kunna gälla mer än ett år, har satts frågetecken. Namnen inom parentes ange tidigare titlar på verken:

- Före 1820: Guldfogel i Paradis, Murnis.
 1822: Rosaura, Arctura.
 1823: Semiramis (utom 3:e boken), Ormus och Ariman.
 1824: Skönhetens Tårar, 3:e boken af Semiramis, Under Hoppets (Sorgens) Träd, Gudahataren, Sviavigamal.
 1825: Jagtslottet.
 1826: Gianera (?), Ifrån Leonard, Ferrando Bruno.
 1827: Om Helsans Evangelium, Månsången.
- Senast 1827: Vargens Dotter (Den rika bondflickan).
 1828: Om Menniskans stöd (?), Skaldens natt (?), Friherrinnan.
- Senast 1828: Björninnan (Björnen), Uppvaknandet.
 1829: Hermitaget, Svangrottan på Ipsara (?).
- Senast 1829: Melia (Både Melia och Björninnan möjligen från 1827, Uppvaknandet möjligen från slutet af 1825 eller från 1826).
 1830: Hinden.
- 1828—1833: De sju sångerna under tälten, De två chorerna, Fader, o säg mig (?), flertalet Songes.
- 1832—1842: Duodesupplagan IV—XIV med undantag af Skaldens natt och Friherrinnan; af imperialoktavupplagan följande: Isidorus af Tadmor, Marjam, Schems-el-Nihar, Arthurs Jagt, en del Songes, Lifvets Hjelp, Minnesfest den första april, början af Europeiska missnöjets grunder, Hvarför reser du, Det går an, början af Silkesbaren på Hagalund.

Efter 1842: Europeiska missnöjets grunder fullbordad, Silkesbaren på Hagalund fullbordad, Purpurgrefven.

Till dessa anteckningar om några kronologiska problem i Törnrosens Bok må läggas en notis om en Almquist tillskrifven dikt. den af Ruben G:son Berg i Samlaren 1905 (*Otryckta ungdomsarbeten af C. J. L. Almquist*, s. 233 ff.) tryckta *Trubaduren*. Originalen befinner sig i prof. E. Almquists Almquistsamlingar, och professor Almquist har med stor älskvärdhet tillåtit mig ta del däraf. Manuskriptet är därvid befunnet icke vara skrivet af Almquists hand samt på ett papper med årtalet 1843 i vattenstämpeln. Då härtill kommer att dikten icke nämns i Almquists manuskriptförteckning, där dock äfven mycket kortare och obetydligare ting upptagits samt att den inte ett spår liknar någon af Almquists skrifter, kan den icke anses vara författad af Almquist. Det sistnämnda skälet behöfde möjligen inte gälla, om dikten verkligen kunde betraktas som ett ungdomsarbete, men som Berg påpekat måste den vara författad efter Tegnér's Sång till solen 1817, således vid en tid, då Almquist redan hade en markerad stil och personlighet.